

Ženski glas v Gradnikovi ljubezenski poeziji in v *Le Livre pour toi* Marguerite Burnat-Provins

VITA ŽERJAL PAVLIN

Univerza v Novi Gorici, Fakulteta za humanistiko, Raziskovalni
center za humanistiko Univerze v Novi Gorici, Vipavska cesta 13,
SI 5000 Nova Gorica, vita.zerjal@ung.si

DOI: <https://doi.org/10.18690/scn.17.2.64-81.2024>

————— 1.01 Izvirni znanstveni članek – 1.01 Original Scientific Article —————

V več vložnicah z ženskim lirskim subjektom iz prvih treh zbirk Alojza Gradnika (*Padajoče zvezde, Pot bolesti, De profundis*) je izražena močna erotična želja ženske. Z žensko erotično senzualnostjo pa je bistveno opredeljeno tudi knjižno pesniško delo *Le Livre pour toi* iz leta 1907 francosko-švicarske avtorice Marguerite Burnat-Provins, ki ga je Gradnik prevedel in je z naslovom *Knjiga za Tebe* izšlo leta 1923. Neposrednega vpliva te francoske knjige na Gradnikove ljubezenske vložnice ni mogoče potrditi, zato je namen prispevka predvsem poglobiti dosedanje literarnozgodovinsko primerjavo literarizacije ljubezni pri obeh avtorjih, in sicer z analizo koncepta ljubezni ter položajem ženske v ljubezenski zvezi.

In several of the poems with a female lyrical subject from Alojz Gradnik's first three collections (*Padajoče Zvezde, Pot Bolesti, De Profundis*), a strong erotic desire of a woman is expressed. Female erotic sensuality is also essentially defined in the collection of poems *Le Livre Pour Toi* (1907) by the French-Swiss writer, poet and painter Marguerite Burnat-Provins, translated by Gradnik and published in 1923 under the title *Knjiga za Tebe*. It is not to say that this French book had a direct influence on Gradnik's love poems. The aim of this paper is therefore to make a more detailed inquiry into the existing literary-historical comparison of the literarisation of love by both authors, namely by analysing the concept of love and the position of women in the amorous relationship.

Ključne besede: Alojz Gradnik, Marguerite Burnat-Provins, erotična poezija pesnic, pesem vložnica, slovensko-francoski literarni stiki

Key words: Alojz Gradnik, Marguerite Burnat-Provins, female erotic poetry, self-insertion poem, Slovenian-French literary contacts

1 Uvod¹

Gradnik je bil leta 1923 ob izidu *Knjige za Tebe*,² prevoda erotične poezije *Le Livre pour toi* francosko-švicarske pesnice, pisateljice in slikarke Marguerite Burnat-Provins (1872–1952), že uveljavljen tako kot pesnik, saj je leto prej izšla njegova druga pesniška zbirka *Pot bolesti*, kot tudi prevajalec z že trinajstimi samostojnimi knjižnimi prevodi (Toroš 2008: 679). Po ugotovitvi Ane Toroš (2013: 55) pa v Gradnikovi zapuščini ni podatkov o nastanku tega prevoda in o motivaciji zanj, prav tako ni jasno, kdaj se je z delom seznanil.

Vseeno je opozorila na možnost, da je knjigo, ki je v Parizu prvič izšla leta 1907, dobil 1909 od Bogumila Vošnjaka sočasno z Baudelairjevo zbirko, zato je sklepala, da je že lahko vplivala na njegovo lastno pesniško ustvarjanje, zbrano v *Padajočih zvezdah* iz leta 1916 (Toroš 2013: 57). Ta vpliv je možen, čeprav pesnik ni prevedel prve pariške izdaje *Le Livre pour toi*, ker njegov prevod vključuje tudi predgovor francoskega dramatika in pesnika Henryja Batailla iz druge izdaje, ki je v Parizu izšla prav leta 1909³ (Quinodoz 1988: 33). Kljub temu odpira ta teza različna vprašanja. Zakaj ni Gradnik pesmi prevajal prej oziroma prevodov, če so ti nastali, prej objavil? Tri pesmi francoske avtorice so bile namreč objavljene šele leto pred izidom knjižnega prevoda v *Gledališkem listu ljubljanske Drame in opere*.⁴ Ga je prehitel čas prve svetovne vojne? Je imel še premalo prevajalskih izkušenj, sploh ker francoščine ni najbolj obvladal?⁵ Se je zavedal za slovenske razmere šokantnosti izrazov ženske erotike v poeziji Burnat-Provins?

Zaradi teh pomislov se zdi verjetnejša druga možnost Gradnikove seznanitve s pesnično knjigo. Leta 1920, torej le tri leta pred izidom Gradnikovega prevoda, je namreč v Beogradu izšel srbski prevod⁶ z naslovom *Knjiga za tebe*. Ker je Gradnik 10. maja 1920 nastopil službo na zunanjem ministrstvu v Beogradu (Zdravec 1999: 29), je najverjetneje na knjigo naletel kar tam.

Že Zdravec (1999: 166–167) je sicer opazil stične točke med ljubezensko poezijo francosko pišoče pesnice in slovenskega pesnika in predvideval, da jo je Gradnik prevajal v »izrazito osebno zadovoljstvo«, saj je po Zdravčevi presoji v pesničini knjigi le malo pesmi z umetniško vrednostjo in je najverjetneje Gradnika pritegnilo le »neomejeno samoizročanje ženske moškemu.«

¹ Razprava je nastala v okviru Raziskovalnega projekta št. J6-3134 (*Transformacije intimnosti v literarnem diskurzu slovenske moderne*), ki ga financira Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

² Izšel je v Ljubljani pri Ig. Pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg.

³ Za večjo verjetnost teze o vplivu Burnat-Provins na Gradnika ob pisanju prve zbirke bi bilo potrebno pridobiti podatke o mesecu izida druge pariške izdaje knjige in Vošnjakove vrnitve iz Pariza.

⁴ In sicer v št. 22 pesmi XIV in XVI ter v št. 26 pesem XXII.

⁵ Prim. Toroš (2013: 48).

⁶ Izdan je bil pri založbi S. B. Cvijanović, prevajalec je Siniša M. Švabić.

To je namreč tudi idejna plast več pesmi, v katerih je z uporabo vložnice Gradnik v svojo ljubezensko poezijo iz prvih treh zbirk vpeljal ženski glas. Sam je odločitev za ženski lirski subjekt sicer večkrat komentiral kot možnost za ubeseditev čustev, ki jih je želel slišati iz ženskih ust, pa niso bila izrečena. Zadavec (1999: 26–27) navaja pesnikove besede o tem Josipu Vidmarju ob antologiji *Svetle samote*, v pogovoru z Marjo Boršnik v začetku petdesetih let in s kranjskimi dijaki leta 1960, ko je misel izrazil najjasneje:

V mladih letih sem se večkrat čudil, kako mi dekle ne ve povedati z besedami tisto, kar je izražalo s čustvi. Želel sem si, da bi mi dekle tudi tako govorilo, kakor je čutilo, če me je imelo rado. No, in tako, vidite, sem napisal tisto, kar sem si želel slišati iz dekletovih ust, kar pa mi dekle ni nikoli povedalo.

Vendar je že Marja Boršnik v pogovoru z Gradnikom ob njegovem ciklu *Pisma* menila, da jih »ne govori ženska, temveč vaše lastno čustvo« (Zadavec 1999: 26–7). In čeprav je pesnik temu oporekal, so tudi za Legišo (1969: 87) te vložnice »lirske objektivizacije, prenosi pesnikovega osebnega sveta v drugo vlogo«, in za Zadavca (1999: 72) »le oblika pesnikove osebne izpovedi«. ⁷ Slednji ob tem pritrjuje stereotipni oznaki pesnice Desanke Maksimović, da »po ognjeviti strasti [...] niso te pesmi prav nič ženske, prav nič nežne, ampak so izrazito moške.« Jasna in intenzivna ženska erotična strast, izrečena v *Le Livre pour toi*, pa je Gradnika nedvomno pritegnila.

2.1 *Le Livre pour toi* Marguerite Burnat-Provins

Francosko-švicarska slikarka, ⁸ literarna ustvarjalka in naravovarstvenica ⁹ Marguerite Burnat-Provins (1872–1952) je *Le Livre pour toi*, knjigo stotih

⁷ Tudi za Koviča (1972: 63) so »marsikdaj samo naličje moškega hrepenenja«, za Poniža (1982: 228) pa projekcija pesnikove strasti v ljubljeno osebo.

⁸ Bila je najstarejša od osmih otrok v bogati meščanski družini iz Arrasa v severni francoski regiji Nord-Pas-de-Calais. Njen oče Arthur Provins, cenjeni odvetnik in izobražen bralec, v prostem času slikar, ki jo je vzgojil v odprtosti do sveta, kulture in občudovanja narave, je spodbujal njene umetniške talente, zato je leta 1891 odšla na šolanje v Pariz. Leta 1900 je tam razstavljala na svetovni razstavi. V skoraj štiridesetih letih življenja po začetku prve svetovne vojne, ki ji je povzročila psihično travmo, je naslikala več kot tri tisoč risb in akvarelov, na katerih so upodobljeni liki iz videnj, pol ljudje, pol zveri. To delo je poimenovala *Ma Ville*. Mnoga njena dela so razstavljena v švicarskih in francoskih muzejih. Z ohranjanjem spomina nanjo se v švicarskem mestu Lussery-Villars od leta 1988 ukvarja Zveza prijateljev Marguerite Burnat-Provins (Association des Amis de Marguerite Burnat-Provins), ki ob različnem programu pripravlja tudi občasne in letne publikacije o njenem delu ter jih objavlja na bogati spletni stani. Od tod so črpani tudi ostali bio- in bibliografski podatki.

⁹ Leta 1905 je v članku ostro kritizirala nove gradnje in uničevanje naravne pokrajine. Zavzemala se je za ustanovitev Lige za lepoto, ki je pozneje postala organizacija Švicarska dediščina (Heimatschutz).

ljubezenskih pesmi v prozi, izdala leta 1907 v francosko govorečem švicarskem mestu Veveyju na severni obali Ženevskega jezera. Tja se je iz Francije preselila leta 1896 po poroki s švicarskim arhitektom Adolphom Burnatom (1872–1946), ki ga je spoznala med njegovim študijem na École des Beaux-Arts v Parizu, kjer je tudi sama leta 1896 zaključila šolanje, takoj ko je bila odpravljena prepoved študija žensk na univerzah, pred tem pa se je od leta 1891 izobraževala na pariških umetniških šolah Académie Julian in Académie Colarossi.

V ozkem, konservativnem okolju Veveyja je na številnih predavanjih spodbujala ženske, naj se osvobodijo moškega vodstva, napisala in izdala je svoje prve knjige¹⁰ ter slikala v slogu *art nouveau* (Joly 1995: 19). Ves čas se je vračala tudi v Pariz in vzdrževala odnose s pesnicami, med katerimi so bile Anna de Noailles, Hélène Picard, Marie Dauguet in Lucie Delarue-Mardrus,¹¹ ki so z objavami v prvih letih 20. stoletja dosegle izjemen uspeh (Izquierdo 2006: 33). Od leta 1898 je po nasvetu prijatelja, slikarja Ernesta Biélerja poleti obiskovala gorski kraj Savièse v Valaisu,¹² da bi slikala in pisala. Tam je poleti 1906 pri štiriintridesetih letih začela strastno ljubezensko zvezo z osemindvajsetletnim inženirjem Paulom de Kalbermattenom (1878–1967), ki je postala osnova *Le Livre pour toi*, posvečene ljubimcu, imenovanem Sylvius. S tem imenom¹³ je pesnica nakazala, da se ljubimca (iz višjega družbenega sloja)¹⁴ srečujeta v naravnem podeželskem okolju. To je prikazano lirično in idilično, kot je značilno že za njena prejšnja dela, ki vsa vključujejo tematiko narave kot nasprotja mestu,

¹⁰ To so: *Male slike iz Valaisa (Petits tableaux valaisans, 1903)*, *Jesenske ure (Heures d'automne, 1904)*, *Rustikalne pesmi (Chansons rustiques, 1905)*, *Pesem Verdierja (Le Chant du Verdier, 1906)* in *Pod orehi (Sous les noyers, 1907)*. Vsa so izšla pri isti veveyjski založbi Saüberlin & Pfeiffer. Svoja dela je avtorica okrasila z lesorezi, inicialkami in kapiteli. Oblikovala je tudi njihove vezave, s čimer so postala priznana in draga bibliofilska dela. Oblikovalca sta bila Victor Prouvé in Camille Martin, pionirja *art nouveau*. Podeželje in narava sta umetničina najljubša vira navdiha, prevladujejo rastlinski in cvetlični motivi, značilni za *art nouveau*. Prim. Izquierdo (2006: 34–35).

¹¹ V oceni Gradnikovega prevoda *Knjige za Tebe* Pavel Karlin (1923: 186–187) omeni dve od njih (de Noailles in Delarue-Mardrus) ter s kratkimi oznakami še Gerard d' Houville, Renée Vivien, Jean Catulle-Mendès in Charasson.

¹² To okolje je spodbudilo tudi nastanek dela *Male slike iz Valaisa* iz leta 1903 s petdesetimi kratkimi besedili, ki so hvalospev vsakdanjemu življenju v Valaisu, in avtoričinimi ilustracijami: 130 akvareli, vgraviranimi v les in natisnjenimi v 260 tonih, 10 ploščami brez besedila, inicialkami, s *cul-de-lampe*. Predstavljalo je velik bibliofilski uspeh švicarskih knjižnih rokodelcev.

¹³ *Silva* je latinska beseda za gozd (Fabjan, Tomc 2014: 328).

¹⁴ V LVI. pesmi se govorka predstavi: »Imam mehke blazine in svilene halje: mogla bi se zlekniti in sanjariti ves dan, puščajoč svoje brezposlene prste pod težo njih prstanov.« Ta in vsi nadaljnji slovenski navedki pesmi iz *Le Livre pour toi* v tem prispevku so navedeni po Gradnikovem prevodu *Knjige za Tebe*.

kar jo – kljub njenemu zavračanju omejitev šole, mišljenja in pisanja (Izquierdo 2006: 33, 40) – povezuje s tedaj aktualnim literarnim gibanjem naturizmom.¹⁵

Avtorica je med seboj in ženskim pesemskim jazom v *Le Livre pour toi* drzno vzpostavila enačaj že v uvodnem Poklonu z besedami »za tebe pišem to knjigo« »v spomin na najine ure uživanja«,¹⁶ s čimer je poudarila čutni vidik tematiziranega ljubezenskega odnosa. Iz pesmi je razvidno, da gre za t. i. svobodno ljubezen med ljubimcema, ki se obiskujeta: ljubimka ima »svojo prijazno hišico na bregu« (LXVIII), čeprav si želi »dom, kjer bom prebivala neki dan s teboj« (LXXVI). Ne razkriva se kot poročena, temveč kot ponosna svobodna ženska: »Po svobodni poti svojih let sem korakala ponosna in se ustavila« (XXVIII). Zunajliterarna dejstva pa so jasno kazala na avtoričino prešuštvo.

Knjiga je povzročila škandal¹⁷ in bila umaknjena iz prodaje, še istega leta pa jo je v Parizu izdala založba Sansot in jo čez dve leti ponatisnila.¹⁸ V predgovoru ob ponatisu jo je Henry Bataille označil za »knjigo ljubezni« in »čutno¹⁹ himno«, »najgorečnejše« delo, »ki ga je ženska, brez dvoma, sploh kdaj napisala«. Tudi v pariškem tisku je knjiga naletela na soglasno navdušenje. Nato je bila skoraj štiridesetkrat ponatisnjena²⁰ in prevedena v številne jezike.

2.2 Knjižna zgradba in koncept ljubezni v *Le Livre pour toi*

Ambiciozna zasnova knjige s številom sto, kolikor je v njej zaporedno oštevilčenih pesmi v prozi brez naslovov, nakazuje simboliko celote oziroma predstavlja »del, ki oblikuje celoto v celoti, mikrokozmos v makrokozmosu« (Chevalier-Gheerbrant 1995: 576), kar je mogoče povezati z avtoričinim prikazovanjem sreče ljubezenske dvojice v poletnem času, višku naravnega, kozmičnega cikla

¹⁵ Naturizem je literarno in umetniško gibanje, ki sta ga okoli leta 1895 ustanovila Saint-Georges de Bouhélier in Maurice Le Blond, ko sta razglasila smrt simbolizma in rojstvo nove poezije, ki temelji na vrednotah narave, življenjske energije in volje do uživanja. Prim. Décaudin (1981: 65–66).

¹⁶ Tako je Gradnik prevedel francosko besedo *volupté*, ki bi jo bilo mogoče prevesti tudi kot naslada, pohota.

¹⁷ Avtorica se je ločila od moža, z ljubimcem sta se naselila v Franciji in se leta 1910 poročila. Zakonca sta veliko potovala, saj je mož delal kot inženir, zlasti po severni Afriki in Bližnjem vzhodu. Ob začetku prve svetovne vojne se je moral vrniti v Švico, Marguerite pa je do smrti leta 1952 ostala v svojem domu v bližini francoskega Grassa.

¹⁸ Prim. Quinodoz (1988: 33–34). Tega leta je pri isti pariški založbi izdala še pripoved *Divje srce (Le coeur sauvage)*, vendar knjiga ni bila uspešna. Prim. Izquierdo (2006: 38).

¹⁹ V Gradnikovem prevodu (1923: 10) je zapis »čudna himna«, kar je očitno napaka, saj je v originalu zveza *hymne sensuel*.

²⁰ Do leta 2006 je doživela osemindeset izdaj. Avtorica si je želela tudi luksuzno izdajo z ilustracijami, ki sta jih gravirala priznana brata Ernest in Frédéric Florian. Toda zaradi zelo visokih stroškov in prve svetovne vojne projekt ni bil uresničen.

letnih časov.²¹ Ženski lirski subjekt nagovarja svojega ljubimca,²² tudi kot fizično neprisetno osebo, saj pesmi poleg izpovedi lirske simultanosti poročajo še o preteklem doživetem ter izražajo govorkine želje in predstave o prihodnosti.

Obsežno delo ima premišljeno notranjo zgradbo, zaradi katere ne gre za običajno pesniško zbirko, temveč za lirsko sintagmatsko ciklično pesnitev²³ oz. tematsko in narativno enovito knjigo, na kar opozarja tudi naslov.

Prve tri pesmi oblikujejo idejni uvod celote, ki jim sledijo različni motivi ljubezenskih srečanj s poženjem pred ljubezensko združitvijo, s prikazi čutnosti med njo ter počitka po njej (Meizoz 1991: 24), dnevnih druženj v naravi, različnih občutij ženske v pričakovanju ljubezenskih noči, tudi pogostega močnega ljubosumja.²⁴ Zadnja tretjina knjige (od LXVIII. pesmi) pa tematizira govorkino znotrajbesedilno nemotivirano samotno potovanje po Sredozemlju, ki se simbolično začne ob koncu poletja, in nevarnost, ki jo ta ločenost predstavlja za ljubezensko zvezo,²⁵ ter vrnitev z napovedjo vnovičnega osrečujočega snidenja ljubimcev. Delo je tako žanrski križanec²⁶ med ljubezensko pesnitvijo in pesemskim potopisom.

Začenja se z neposredno ljubezensko izjavo ženskega subjekta: »Ljubim te.« Ženska občuti ljubezen kot obojestransko (»Čutila sem jo, ko je prišla opojna s tvojih ust«) in ji pripisuje bivanjski pretres, saj »se je vse moje bitje zamajalo«. Pojasnjuje jo kot globinsko doživetje, ki teži k telesnemu izrazu in je usmerjeno k ljubljenemu mlademu moškemu:

Nihče me ni naučil te besede. Čutila sem, kako je prihajala iz globin mojega mesa, kako se je spenjala iz moje krvi na moja usta in zletela k tvoji mladosti in obilni sili, ki je v tebi.

V slovenskem prevodu danes nedvomno nenavadno, skoraj banalno učinkuje zveza »iz globin mojega mesa« (v izvorniku »des profondeurs de ma chair«). V povezavi s krvjo in usti je jasno razvidna telesna dimenzija ljubezni, ki v

²¹ Prim. Maggetti (1992: 7–12).

²² S par izjemami, ko nagovarja Erosa (XXXV), lastno življenje (XLVIII) in sredozemsko zemljo, »ustvarjeno za ljubezen« (LXXVII).

²³ Posamezne pesmi je mogoče brati kot samostojne pesmi, kar je poleg njihove nenaslovljenosti in oštevilčenosti znak pesemskega cikla, hkrati pa v sintagmatski oz. narativni celoti delujejo kot povezani spevi, značilni za pesnitev. Prim. Žerjal Pavlin (2008: 68–69).

²⁴ To doseže celo stopnjo, ko si govorka zaželi, da bi si ga popolnoma prilastila mrtvega: »Da nimam moči, da bi te zmrvila, da bi zadržala tvoje srce v hipu, ko čutim, da je vse moje, da bi te počasi porinila iz pijanosti v smrt« (L). Njegovo srce bi si prilastila tudi s svojo smrtjo: »da bi bilo moje še onkraj groba« (XLVII). Ljubosumna je celo na naravne lepote (XXXVII).

²⁵ Lirska govorka se zaveda popuščanja erotične strasti z oddaljenostjo med ljubimcema: »kakor se bližam morju, vedno bolj čutim, da pada z mojih ramen plašč slasti, ki me je z njim ovijala tvoja ljubezen« (LXXX).

²⁶ Vsa avtoričina dela se izmikajo jasnim žanrskim oznakam. Prim. Izquierdo (2006: 39).

skladu z značilnostmi erotične lirike v tej poeziji prevladuje, a s tem »ne pretrga emocionalno-intelektualnih vezi«. (Zupan Sosič 2009: 137) Senzualnost je tako v tesni zvezi s čustvi in srcem kot metonimijo zanje ter duševnostjo oziroma dušo, kot je razvidno iz vrste primerov.²⁷ In ko govorka v XXIV. pesmi ljubimcu retrospektivno pojasnjuje vzrok svoje ljubezni kot romantično usodo (»ker je bilo pisano nekoč v knjigi življenja, da se bodo srečali najini koraki«), doživlja njuno zvezo kot »lesketajoč venec, rojen iz najinih pomešanih sokov, iz najinih spojenih duš.«

Uresničena, obojestranska ljubezen je že v prvih dveh pesmih predstavljena povzdignjeno, sakralizirano, saj je »beseda svéta« (I), ki »je prepletla najina telesa²⁸ s svojimi božanskimi rokami« (II). Tudi izpovedovalka se občuti pobožanstveno ob zavesti časovne omejenosti, hipnosti erotične ekstaze:²⁹ »Hip, edinstveni Hip, ki se je nama smehljak« (I), »kateri mogočni Bog nama je posodil tedaj en sam hip svojega božanstva?« (XV).³⁰ Takemu razumevanju ljubezni sledi pesničin ekstatični, patetični slog, ki v knjigi prevladuje, z barvnimi in drugimi metaforami *art nouveau*: »zlata ptica« (I), »mehko zlato tvojih las, prosojne dragulje tvojih oči« (XXVII), s katerimi poudarja izjemno vrednost ljubezni oziroma ljubljenega moškega, ki ga označuje za »prečudežni dar« (XXIV), »najsijajnejši zaklad« (XXVII).

V skladu s tem govorka že v drugi pesmi napoveduje »himno zanosa« in pojasni njen dvojni namen. Prvi je občudovanje in čaščenje »idola« oziroma lepote mladega golega moškega telesa (»tvojo ponosno nagoto«), pri čemer z estetizirano označenim doživljanjem imenuje različne dele moškega telesa: oči, usta, roke, ledja, kožo, bedra, grudi, noge, v naslednjih pesmih še glavo, kolena, ramena, dlani, zobe, jezik, ustnice, lice, lase. Drugi namen je tematizacija erotičnega stika dveh teles: »o tvojih vzburkanih grudih zlitih z mojimi grudmi, in o tvojih nogah, čvrstih ko steblo javorjevo, ki se jih moje ovijajo ko vijugasti poganjki hmeljevi«. Pri tem tako v tej pesmi kot v nadaljevanju knjige omenja tudi različne dele ženskega telesa, poleg grudi in nog še boke, nedra, kolena, ki jih prav tako kot dele moškega telesa estetizira. Pogoste so metafore sadja, in to za oba spola, npr.: »ugriznil si zrelo malino na popku

²⁷ Za ponazoritev le dva primera: »daj mi svoje neodločne roke, ki se ne upajo dotakniti me, svoje srce polagam v nje, sprejmi ga v dar« (XXII), »mi porečeš z glasom nežnim in tihim in omamljenim, ki bo drhtela od njega moja duša« (C).

²⁸ V Gradnikovem prevodu je namesto samostalnika srednjega spola v dvojini ob dvojnem osebem zaimku praviloma neustrezno uporabljena množinska oblika, morda pod vplivom primorskega govora.

²⁹ Kratkost erotične omame zbuja željo po njeni brezkončnosti: »Želela sem, da bi znala leteti kot škorec [...] da bi se spela s teboj do belih dvorov na oblakih in se nikoli ne vrnila« (LXV).

³⁰ Erotični akt prinaša ženski tudi občutje različnih ženskih vlog, hkrati pa jo poenoti z erotičnim partnerjem: »V tisti nepozabni minuti, ko sva se ljubila [...] sem spoznala vse ljubezni. [...] Bila sem mati, sestra, ljubica; bila sem tvoje meso, tvoja kri, tvoja misel, tvoja duša« (XV).

mojih razdraženih grudi« (X) ali »Kaj je z onim velikim plodom, ki je tešil moje poželenje?« (LCVII).

Pesniška knjiga tako razkriva avtoričino umetniško željo, da – kot slikarka, ki ima pred seboj model za moški akt – ohrani »minute nadčloveške lepote«, ki jih je preživela ob občudovanem moškem, ki je »enak mlademu bogu«, »tako čist v svoji popolni dovršenosti« (XXV),³¹ kot Apolon (LXXVII).

Položaj ženske v tematiziranem ljubezenskem odnosu pesnica v prvi pesmi označi tradicionalno, kot »slabotnost«, ki je »zaščitenaa.«³² V četrti pesmi se ženska ravna po ljubimčevih ukazih (»si mi rekel s stisnjenimi zobmi: Ne gani se«) in svoje telo predaja njegovemu »besnečemu poželenju« kot njegovo »stvar.«³³ Vendar svojega pasivnega erotičnega predavanja (»trpna in gola«) in nekakšne popredmetenosti ne doživlja kot posledice patriarhalnega odnosa, temveč lastne erotične omame, saj je »moja volja zdrknila v privlačno vodo tvojih oči«. Zato se ne počuti ponižana, temveč povzdignjena, kot »kraljica pod živo krono tvojih sklenjenih prstov«. Prav tako telesno predajo namreč pričakuje tudi od ljubimca, ki ga že v tretji pesmi spodbuja, naj z besedami izrazi prepuščanje svojega telesa ženski (npr. »reci mi, da mi daješ vso svojo lepoto [...] da prepuščaš meni svoje široke grudi«). V tej pesmi je ženski erotični užitek sicer tematiziran tako, da je poudarjeno moško zmagoslavje: »tvoj mlačni jezik me uspava, in ko se prebudim iz svoje vrtoglavice, vidim zopet tvoje zmagoslavno telo«. Z isto poanto se zaključí tudi opis vrhunca erotičnega akta v zaključnem odstavku XVII. pesmi, kjer je pozornost ženske načrtno usmerjena na doživljanje moškega:

In v spoštovanju tvoje sile sem onemela, zadržujoč hropenje, ki je hotelo že raztrgati moje grlo, zadržujoč besede stisnjene med zobmi, zadržujoč razjarjeni krč, da bi čula rjuti tvojega v kratkem in zanosnem vzkliku, ki je privrel iz sreče mesa, v vzkriku zmage, brizgajočem k večni ljubezni.

Vendar doživlja zmagoslavje tudi govorka (v IX. pesmi), saj moški v erotičnem odnosu lahko izrazi svojo fizično moč, a jo med erotičnim aktom izgubi:

Smeješ se, ker sem z zmagoslavnim izrazom naslonila svoj laket na tvoje prsi in ker se tvoja ramena dotikajo tal. [...] Smeješ se, ker veš, da bi me tvoje izprožene roke brez muke dvignile in vrgle kakor vrbovo šibo v sivo seno; ker tvoje roke so naredile iz mene igračko, ki jo tvoja hudomušnost valja po mehki travi [...] in vendar, Silvij, ali te nisem premagala?

³¹ Čeprav v tej pesmi ugotavlja, da ji tudi umetnost tega ne more vrniti.

³² Kot »zavetje« čuti moško telo (»na tvojih grudih, čvrstih ko skala«) tudi v XXXVIII. pesmi, željo po moškem varovanju svojega življenja izrazi v XL. pesmi: »In naj se tvoje življenje sklene nad mojim življenjem, ko kristal nad zajeto kapljo vode, ki jo čuva že tisoč let«.

³³ S stvarjo se ženska primerja tudi v primerih, ko s tem izraža željo po stalni bližini z ljubljenim: »zaklinjam te, o Silvij, kakor najskromnejšo od stvari, ki imajo mesto v tvoji hiši, zadrži me pri sebi« (XXVIII) in »Biti v tvojih rokah kakor drobna, drobna stvarca, ki bi jo povesod nosil s seboj« (LXI).

Nisem-li videla tvoje glave, kako se je v zanosu zamajala in zopet padla v moje lase?
Tedaj se nisi smejal.

Ženska ljubezensko zvezo v primerjavi s svojim prejšnjim svobodnim življenjem sicer res doživi kot »svilene vezi«, vendar si želi biti »robinja« ljubljenemu moškemu, ker se počuti razbremenjena: »Zdaj morem lažje korakati, položila sem vse svoje življenje v roke svojega dragega« (XLVIII). Ob tem pa se zaveda, da je podpora v erotični zvezi pravzaprav obojestranska: »moja ljubezen te čuva« (VII).

V svojem prostovoljnem suženjstvu je izpovedovalka predvsem sužnja lastne erotične strasti in njeno poželenje, ki se ga najbolj zaveda v času ločenosti, ni manjše od moškega,³⁴ npr.: »Nočem drugih prstanov [...] ko samo tvoje zobe, ki se počasi igrajoč sklepajo in črtajo na moji koži venec od koralov« (LVI). Zato ni le pasivna »stvar« moške erotične dejavnosti, ampak ga k tej tudi izziva: »V tvoje roke položim svoja nedrija napeta od poželenja, pretila ti bodo s svojimi rujavimi popki« (XC).

Razmerje med partnerjema torej ni enoznačno in enosmerno, zato bi težko sprejela trditev Meizosa (1991: 24), da je ženska v tej poeziji med erotičnim odnosom prikazana le kot trpna, moški pa delujoč. Pravzaprav se v tej pesemski knjigi reprezentacija ženskosti vsaj z nekaj atributi približuje konceptu t. i. nove ženske. Na to kaže samozavest in (vsaj navidezna) samostojnost ženske govorce, prikazane tudi kot popotnice, predvsem pa njena svobodna ljubezen z odkrito tematizacijo ženske seksualnosti.³⁵

3 Primerjava Gradnikovih vložnic z ženskim lirskim subjektom v prvih treh zbirkah z *Le Livre pour toi* Marguerite Burnat-Provins

Gradnik je v prvi pesniški zbirki *Padajoče zvezde* (1916) objavil več pesmi vložnic z ženskim glasom, vse z ljubezensko temo. Dve sta v razdelku *Tristis amor*, in sicer *Besede iz groba* (V spomin M. Š.) ter *Oblaku*, sedem v cikličnem razdelku *Pisma* in tri v razdelku z vojno tematiko 1915–16. Dve iz tega razdelka, *Zvesta žena* in *Rdeča roža*, prva s temo zatajene ljubezni poročene žene, druga o zaskrbljenosti žene vojaka, sta prevoda kitajskih avtorjev. Zato je Zadavec (1999: 72) kot možen zgled za tovrstne vložnice navedel tudi kitajsko liriko, »v kateri ljubezen velikokrat izpoveduje ženska«. Za ključni vir pa ima ljudske pesmi »pisma« in nanj v tem razdelku kaže pesem *Nezakonska mati* s pismom mlade nezakonske matere vojaku, ki pa se glede na naslovni motiv seveda navezuje tudi na Prešernovo vložnico. Motiv pisma je prav tako osnova ciklično oblikovanega razdelka s tem imenom.

---

³⁴ Moško poželenje je metaforično označeno kot napadalno: »ostri kremplji poželenja« (LIX), »kragulj tvojega poželenja« (XXXIII/50).

³⁵ Prim. Mihurko Poniž (2014: 163–164, 167, 170).

Že Župančič je v vplivni oceni ob izidu zbirke zapisal, da je Gradnikova »erotična nota [...] v našem slovstvu nekaj novega. Nekaj ženskega mogoče? Ali romanskega? Ni čuda, da je baš Gradnik napisal delikatna Pisma, zasanjano plakanje, hrepenenje in ekstatično strast ženskega srca« (Gradnik 1984: 260). Z »ekstatično strastjo ženskega srca« in telesa je v prvi zbirki poleg Pisem (predvsem VI. in VII.), ki so razen prvega vsa nastala v Padovi leta 1914, zaznamovana še vložnica Oblaku, prvič objavljena v *Slovanu* leta 1916.

To vložnico sta s pesmimi Marguerite Burnat-Provins že primerjala Zadavec in Toroš. Zadavec (1999: 166) je opozoril, da oba uporabljata »telesne besede«³⁶ in kot primer ob tej Gradnikovi pesmi navaja naslednje besede iz IV. pesmi francoske pesnice:

Tvoje poželenje, mlado in besneče, more pretrgati moje mišice, skriviti moje kosti, stori, da bom hropela od tesnobe: jaz sem tvoja stvar, Silvij, ne puščaj ničesar od mene, ker je moja volja zdrknila v privlačno vodo tvojih oči.

Zadavec primerjave ne komentira, a navedeni odlomek, na katerega sem že opozorila, tematizira telesno poželenje, ki enako močno obvladuje moškega in žensko. Vendar se ljubimca nanj v tej pesmi različno odzivata: moški z dejavno fizično silo, ženska s pasivnim in popolnim prepuščanjem moškemu, izraženim z besedami »jaz sem tvoja stvar« in »ne puščaj ničesar od mene«.

Zadavec je v svojem navedku namesto besede »more« napačno zapisal »mora«, kar bi pomenilo, da ženska od moškega zahteva skoraj brutalen izraz poželenja. Naklonski glagol »more«³⁷ pa izraža le zavedanje njegove moči. Morda je Zadavec napačen prepis in branje pesmi kot ženske erotične zahteve botrovala njegovi primerjavi prav te pesmi Burnat-Provins z Gradnikovo vložnico Oblaku, ki sicer prav tako tematizira erotično željo (»Moja usta so žejna po tvojih«), čeprav le žensko. Moški namreč kot oblak poduhovljeno plava »po zraka višavah« in v njegova »nebesa« ženska ne more.³⁸ Vendar je njeno poželenje tako veliko, da pozicijo nedostopnega, duhovno vzvišenega moškega odločno zavrača: »jaz nočem, da rožnat plavaš po zraka / višavah« in enako odločno izreka svojo erotično željo, skoraj zahtevo: »Jaz hočem, da švigne vate strela [...] in se razpustiš in razliješ na gozd, ki šumeč te že čaka.« Ženske strastne odločnosti v tej pesmi zato ni ustrezno kot Zadavec (1970: 279) interpretirati le z idejo »pričakovanja«, ki se odraža »z izrazi vdanosti in

³⁶ Tudi v Gradnikovi poeziji je neposredno poimenovano nekaj delov ženskega telesa: usta, roke, dlani, grudi oz. prsi, koža, vrat, žile, noga, nohti, grlo, kar navaja že Kovič (1972: 69) s komentarjem: »Njegovo odkritje telesa je bilo za naše, vedno bolj k duši usmerjene slovenske oči zares pomembno in novo«. Moško telo je označeno redko, npr. usta v pesmi V omami.

³⁷ V izvorniku: »Ton désir jeune et délirant peut rompre mes muscles, courber mes os, me faire râler d'angoisse« (Burnat-Provins 1907: 22).

³⁸ Podobno predstavi moškega, ki »zavzame vzvišeno pozicijo duhovnega izbranca« in »ki ga 'služabnice zveste', ujete v telesnost in pritlehnost, zaman vabijo k sebi«, Župančič v pesmi Ti gizdava devojka Julijana! (Čeh Šteger 2022: 134).

pasivnosti»,³⁹ in je takó nasprotje »iskanju« in »dejavnosti« kot ljubezenski težnji moškega.

Prav na podobnost »v prikazu ženske strasti« pri obeh pesnikih je s primerjavo vložnice Oblaku in X. pesmi Burnat-Provins (»Če moreš neki dan raztrgati moje srce, Silvij, kakor razgrizeš rumenkasto meso plodov [...] vzemi ga z zobmi, razparaj ga in naj se moja kri razlije«) opozorila Toroš (2013: 57): »Pri francoski pesnici je ta prikazana v podobi divje zveri na lovu (kri, zobje, raztrgati), pri Gradniku v podobi silovitega neurja (grom, strela)«. Francoska avtorica v navedeni pesmi žensko strast pravzaprav metaforizira z uživanjem sadja (in ne z zverjo), ta motiv pa se prepleta z motivom erotičnega telesnega stika (»Jedla sem ga na tvojih ustih, ki so mi odjemala koščke z izzivajočimi poljubi, v vonjajočem soku modrih sliv«), kar privede do metaforizacije erotiziranega ženskega telesa s sadežem,⁴⁰ v tej knjigi pogoste. Ženska svojo erotično strast še dodatno stopnjuje, ko moškega nagovarja, naj ji »raztrga«, »razpara« srce, da se njena »kri razlije«.

Gre za težnjo po popolnem izničenju v erotiki,⁴¹ sorodno želji po posnovljenju in predajanju ženske moškemu iz IV. pesmi: »jaz sem tvoja stvar, Silvij, ne puščaj ničesar od mene«. Že Zadavec (1999: 166–167) to pesem primerja z Gradnikovim motivom »izsrkaj me«, ki se pojavlja v zadnji pesmi cikla Pisma z zaključnimi verzi: »Izsrkaj mi iz žil / vso to besnečo kri, da truden vpil / boš od slasti, da ko življenje zaide, / pri meni smrt ničesar več ne najde.«⁴² Izsrkanje besneče krvi v tej Gradnikovi pesmi ali njeno razlitje iz raztrganega srca v X. pesmi Burnat-Provins sta sorodna motiva za žensko težnjo po popolni erotični potešitvi, ki za Gradnika in njegov ženski subjekt predstavlja tudi bivanjsko izpolnitev (»pri meni smrt ničesar več ne najde«). Motiv »besneče krvi« kot sinonim ženskemu poželenju srečamo tudi v LCIV. pesmi Burnat-Provins, ko od ljubimca ločena govorka v svoji krvi čuti »nenasitno besnilo«.

Hkrati se v Gradnikovih *Padajočih zvezdah* motiv »izsrkaj me« pojavi tudi v pesmi z (verjetno) moškim subjektom,⁴³ in sicer v Rosni kaplji, prvič objavljeni

³⁹ Že Kovič (1972: 63) Gradnikovo žensko ljubezensko izpoved razume kot »izrazito aktivni element, medtem ko je moški tako v svojem čustvovanju kot v opredeljevanju mnogo zadržanejši.«

⁴⁰ Tovrstno metaforizacijo na Slovenskem za erotični senzualizem uporablja že Župančič (Čeh Šteger 2022: 134).

⁴¹ Povezati jo je mogoče z značilnim Gradnikovim motivom eros-tanatos. Poniž (1982: 230) to pesnikovo sestavino ljubezni imenuje »senca smrti«.

⁴² V tej pesmi se ženska samoizroča (oddaljenemu) moškemu: »Glej, moje prsi / ko mleko bele so in kakor trsi / ta moja usta sladka so. Medú / se njih napij!«

⁴³ Da je lirski subjekt moški, nagovorjena pa ženska, nakazuje le izbor privlačnih delov telesa na začetku pesmi: »Skoz okno sije nate lunin žar / in srebrni ti vrat, roké in grudi.« Tako je pesem razumel že Fran Albreht v svoji oceni *Padajočih zvezd* (Gradnik 1984: 266) pa tudi Legiša (1969: 88). Nasprotno prepozna Zadavec (1970: 278) za lirski subjekt te pesmi žensko. Nasprotujoče branje potrjuje Kovičevo (1972: 63) tezo, da »ostra delitev na moški in ženski pol v prvi fazi za bistvo njunega odnosa ni odločilnega pomena«.

v *Slovanu* leta 1914, torej istega leta, kot so nastala Pisma s tem motivom. V tej pesmi moški ne more biti »gospodar« »bolečini hudi« neuresničenega telesnega poželenja. Počuti se kot občutljiva »rosna kaplja« (»Ne vidiš? Tresem se. Na tvoji koži, / ko rosna kaplja sem na beli roži.«) in žensko-rožo poziva k erotičnemu dejanju ter ji v zameno – enako kot ženska moškemu v Pismu VII – obljublja »slast«: »Izsrkaj me! Ko kaplja v roži zgine / in dá ji novo rast, za tvojo slast / zgubé se v tebi moje bolečine.«⁴⁴ S tem tudi zgodnejša Gradnikova poezija tako kot *Le Livre pour toi* Burnat-Provins predstavi erotično poželenja tako ženske kot moškega. Gradnik v *Padajočih zvezdah* (Pisma IV in Rosna kaplja) poudarja, da neuresničitev te želje pri obeh povzroča bolečino.

Podoben poziv ženski kot v Rosni kaplji izraža (najverjetneje) moški⁴⁵ tudi v pesmi Žariš in žgeš iz naslednje zbirke *Pot bolesti* (1922): »Do dna srcá / izpáli me, do smrti me izmuči.« Vendar tu ne ženska ne moška telesnost ni neposredno poimenovana (»Žariš in žgeš in v tvoji zlati luči / vsa trudna duša moja trepetá«), pač pa je poudarjena čustveno-duševna komponenta ljubezni in posledica »izgorelosti« je prerojena eksistenca moškega z novo, »žensko« bivanjsko polnostjo: »Naj tvoja vsa me prepoji svetloba.«⁴⁶

V drugi zbirki se motiv »izsrkaj me« pojavi še v vložnici z ženskim subjektom V omami (prvič objavljeno v *Ljubljanskem zvonu* leta 1921) z verzi: »Če sem ti kakor čaša vina – drži, / o drži me na ustih in me pij, / da zadnja kaplja v tebi izkopni.«⁴⁷ Pesem se začne z nenavadnim priznanjem: »O, saj ne morem reči ti besede!« Kot prva interpretacijska možnost za začetni vzklik se ponuja naslovna omama, ki žensko pasivizira, kot to izraža IV. pesem *Le Livre*

⁴⁴ Navedene verze je Župančič komentiral z besedami: »Tudi slast bolečine, ki je slabiču lahko nevarna vaba k samozaljubljenosti in celo samoskrunstvu, je preлил v dobroino žrtve.« Fran Albreht pa je pesem razumel kot samouničenje, »da bi cvetela, da bi gorela ona. Ta način žrtvujoče se ljubezni je tako tipičen za slovensko dušo« (Gradnik 1984: 260, 266). Legiša (1969: 88) je v njej prepoznal motiv popolnega moškega predajanja: »da se ljubljene dá do kraja, zgine v nji in se tako z odpovedjo sebi zgubi njegovo trpljenje v njeni slasti«. Kot primer osrečujočega izgubljanja moškega v »ljubezenskem dajanju, ki gre do uničenja individualne zavesti«, primerjanega s tesnim objemom smrti, navajata Legiša (1969: 88) in Zadravec (1970: 279) še pesem V tvojih rokah iz istega leta, ki pa je Gradnik ni vključil v zbirko.

⁴⁵ Spol govorca ni razviden iz jezikovnih sredstev, moški lirski subjekt v njej prepozna tudi Zadravec (1999: 68–69). Nasprotno jo Legiša (1969: 293) interpretira kot vložnico z ženskim subjektom, tako kot pesem Zima iz iste zbirke o ohladitvi ljubezenskega odnosa. Za ženski lirski subjekt v njej se je mogoče odločiti z naslonitvijo na sociološki kontekst, da je nekdanje zaljubljenost govorenje znak moškega, »blede roke« in »gladno srce« pa še upajoče ženske.

⁴⁶ Podobno željo po napajanju lastnega življenja z življenjem drugega izrazi Burnat-Provins v LXI. pesem: »Ne vladati več ne v telesu, ne v duši, pozabljati da živim, da bi čutila bolje tvoje življenje kako poje v meni.«

⁴⁷ Metaforični koncept erotike kot pitja vina se pojavlja tudi v pesmih Burnat-Provins, na primer ko govorka izraža hvaležnost za »zlato kupo polno vina ljubezni, in jaz pijem iz nje do pijanosti« (LXII).

pour toi. Vendar je v nadaljevanju ženska erotična pobuda moškemu izražena tako odločno, da gre prej za nemoč, izvirajočo iz družbenih konvencij, ali še najverjetneje za pomisleke govorka zaradi nenavadnosti njene erotične ponudbe. Ženska namreč moškega odvezuje sleherne odgovornosti za svoj položaj po erotičnem odnosu (»Ne misli na poznejše moje bede, / in nič, prav nič naj te ne moti zdaj!«). Takrat jo lahko »brez srca« zavrže (»potem me rožo z nogo poteptaj, / potem me čašo prazno trešči v tla«), glede na burnost uporabljenih glagolov (»poteptaj«, »trešči«) ter učinek teh dejanj (»da bo še slast črepinj ti žvenketanje«) celo sadistično. To sicer ne pomeni, da je ženska v tej pesmi vseodpuščujoča kot mrtva ženska v vložnici Besede iz groba iz *Padajočih zvezd*. Pač pa moškega prepričuje, da ji za lastno moralno zadoščenje⁴⁸ zadošča prepričanje, da bo v njem pustila trajno bivanjsko, čustveno in etično razdejanje: »kot razbite tvoje sanje, / kot bolečina, kes in kot zločin, / bom vedno še hodila ti v spomin«. Tako stališče ženske v ljubezenski zvezi negotove trajnosti⁴⁹ je bilo za slovensko literaturo z začetka drugega desetletja 20. stoletja nenavadno.⁵⁰

Oba, pesnik in pesnica, možnost ženske, da si popolnoma prisvoji ljubljene moškega, vidita šele v smrti. Gradnikova govorka, ki je tako kot že v vložnici Besede iz groba iz prve zbirke mrtva ženska, to misel izraža v tretji zbirki *De profundis* (1926) v zadnji pesmi istoimenskega cikla, in sicer z besedami: »Nihče meni te ne vzame«.

Na skupni motiv zagrobne ljubezni pri Gradniku in Burnat-Provins je opozoril že Zadravec (1999: 167) z navedbo iz avtoričine pesmi XLVII:⁵¹ »Spomni se, da sem poljubila tvoje srce skozi tvoje grudi, da bi bilo moje še onkraj groba.« Smrt ženske kot zagotovilo popolne ljubezenske prisvojitve⁵² in duševne povezanosti ljubimcev pa je izražena že v drugi pesmi: »Tedaj bosta najini duši samo ena duša in ti me boš imel za vse večne čase.« Pri Gradniku se zavest globinske duševne povezanosti z občutjem »sva ena sama duša« v Pismih V govorki porodi iz bolečine zaradi ločenosti ljubimcev. Tudi ta motiv,

⁴⁸ V vložnici Ob slovesu iz *Poti bolesti* pa je za zapuščeno žensko tolažeče zavedanje lastnega nezamenljivega erotičnega prvenstva: »Jaz sem potrgala tvoj prvi cvet, / jaz sem izsrkala tvoj prvi med / in druga ga ne najde več nikoli.« *Zvezi* »jaz sem potrgala« in »jaz sem izsrkala« implicirata žensko erotično dejavnost. Še odločnejša, čeprav ne v erotiki, temveč v obrambi svoje čistosti za ljubljene moškega, se pokaže ženska v baladni vložnici Po poročni noči iz *Poti bolesti*, v kateri se obrani nezaželenega ženina in svojemu srčnemu izvoljencu po poročni noči sporoča: »O, kakó krvava / od mojih nohtov je njegova glava!« in »zdaj Vas čakam tu, še vedno čista«.

⁴⁹ Vendar ne gre za prostitutko ali prešuštnico, značilna lika pesništva avtorjev slovenske moderne.

⁵⁰ Pesnice slovenske moderne so – sicer dve desetletji prej – v pripovednih romancih opozarjale na tragičnost nezakonskega materinstva in moralno izprijenost neodgovornih moških (Novak Popov 2003: 240), njihove lirske govorka pa so zaljubljene moške spodbujale k sklenitvi zakonske zveze (Žerjal Pavlin 2017: 58).

⁵¹ Zadravec (1999: 167) napačno zapiše, da je navedeni odlomek iz XLVIII. pesmi.

⁵² Ta težnja izhaja tudi iz ljubosumja.

ki ga ob motivu nočnega bedenja zapuščene ženske pri Gradniku srečamo še v Pismih I, III ter v vložnicah Pričakovanje in Padle v polje so meglice ... iz *Poti bolesti*, je prisoten v *Le Livre pour toi*, predvsem v zadnji tretjini knjige, delno pa tudi prej ob ljubimčevi občasni odsotnosti (VIII).

Hkrati pa Pismo VI izrazi misel ženske o samomoru kot rešitvi iz ljubezenske stiske ter na možnost zagrobne ljubezni, ki je sicer v tej pesmi takoj zavržena v imenu dvoma v posmrtno življenje in zaradi silovitosti erotične potrebe (»ni mogoče odtrgati se mi od tvojih ust«).

Pač pa zagrobna ljubezen, na katero opozarja tudi Pesem vdove v drugi zbirki,⁵³ v celoti zaznamuje cikel *De profundis* in z ljubeznijo mrtve ženske, ki je za moškega »svetel plámen«, nadaljuje poduhovljenost ljubezni iz pesmi *Žariš iz žgeš*. In vendar Gradnik tudi v tem ciklu poudari žensko erotično poželenje in predajanje moškemu, kar tematizira ne le kot njen spomin, temveč tudi kot zadnjo željo mrtvega telesa, ki je sedaj osvobojeno (Legiša 1969: 293) predvsem družbenih konvencij: »mislila bom: ti si v zemlji, / s tabo se ta zadnja kaplja mojega telesa staplja / in porečem: 'Jemlji, jemlji!'«. Da je bilo lahko za (družbeno pričakovano, zahtevano) erotično neodzivnostjo neporočene ženske v resnici težko nadzorovano poželenje, je Gradnik opozoril šele v peti pesmi cikla *De profundis* z besedami mrtve govork: »Slé so sikale ko gadi, / nisem bila mrzla skala«⁵⁴ in »kri je v mojih žilah vrela, ali nisem se ti vdala«.⁵⁵

4 Sklep

Že Toroš (2013: 55–56) meni, da je bila tematizacija erotike v *Le Livre pour toi* za slovenske razmere tudi več kot desetletje po nastanku še vedno svobodomiselná, a hkrati ugotavlja, da je bil Gradnikov prevod tega dela leta 1923 med slovenskimi kritiki sprejet kot nepotreben, vsaj v obsegu celotne knjige, in sicer večinoma iz umetniških razlogov (z očitanjem vsebinskih ponovitev in enoličnosti), deloma pa tudi moralnih (zaradi nezdrave vsebine).

Temu je potrebno dodati, da v ocenah *Knjige za Tebe* (napisali so jih moški) ni bilo primerjave z deli slovenskih pesnic, ki še niso izrazile povsem

⁵³ »Če bi trava bila tvoje jame [...] zrasle v srce bi ti korenine, / pa bi mislil, da so moje ròke.« Zadravec (1970: 42) ugotavlja, da se je tako »posnovljeni eros [...] tedaj opazno ločil od poduhovljene ljubezni nekaterih ekspresionistov«.

⁵⁴ S to podobo se Gradnik navezuje na lastno metaforiziranje ženske iz razdelka *Amor triste* prve zbirke s tipičnimi podobami iz poezije pesnikov slovenske moderne: žensko kačo ali neodzivno ledeno žensko. Prim. Čeh Steger (2022: 133), Žerjal Pavlin (2020: 181).

⁵⁵ Kovič (1972: 66–67) ima za najverjetnejši razlog »nenehne odbojnosti« med ljubimcema »neprikladnega, samotnega človeka«. A to pojasni predvsem moški odmik.

netabuiziranega odnosa ženske do spolnosti in prikazovanja moškega telesa kot telesa drugega ljubezenskega subjekta.⁵⁶

Nasprotno je prezentacija ljubezni z ženskim lirskim subjektom v Gradnikovih vložnicah že v *Padajočih zvezdah* ter v naslednjih dveh zbirkah prinesla avtorju opazno mesto v zgodovini slovenske književnosti, in to tudi zaradi novega prikaza erotike, ki je večkrat interpretiran kot »neomejeno samoizročanje ženske moškemu« (Zadavec 1999: 167)⁵⁷ – a v nasprotju z motivi prostitutk ali prešušnic, značilnih za pesništvo avtorjev slovenske moderne, izven konteksta družbene nemorale. Vendar je taka interpretacija tako Gradnikove poezije z ženskim lirskim subjektom kot poezije Burnat-Provins, ki naj bi ji bila v tem podobna, preozka. S tem se zanemari aktivni vidik ženske spolne želje, tematizirane pri obeh avtorjih, in implicira žensko pasivnost, podrejenost ter moško superiornost v erotičnem odnosu. To je s podobo moškega kot »oblaka«⁵⁸ sicer nakazal že Gradnik sam, čeprav je moškega in žensko v erotičnem odnosu sicer prikazoval podobno, zaradi česar je več pesmi s spolno nerazkritim lirskim subjektom različno interpretiranih. Prav tako dosedanje interpretacije niso omenjale družbenega ozadja pesniške teme erotične prikrajšanosti obeh spolov.

VIRI IN LITERATURA

Association des Amis de Marguerite Burnat-Provins. <https://www.burnat-provins.ch/web/40/accueil/accueil> (20. 5. 2024).

Margarita BIRNA-PROVEN, 1920: *Knjiga za tebe*. Beograd: S. B. Cvijanović.

Marguerite BURNAT-PROVINS, 1907: *Le Livre pour toi*. Bibliothèque numérique Romande. <https://ebooks-bnr.com/burnat-provins-marguerite-le-livre-pour-toi/> (20. 5. 2024).

Marguerite BURNAT-PROVINS, 1923: *Knjiga za tebe*. Ljubljana: Ig. Pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg.

Jean CHEVALIER in Alain GHEERBRANT, 1995: *Slovar simbolov*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Jožica ČEH STEGER, 2022: Metaforični koncepti ljubezni in ženske v pesniških prven-cih slovenske moderne. *Slavia Centralis* 15/2, 129–142.

⁵⁶ Na samocenzuro in neodprtost za tovrstno motiviko pri Vidi Jeraj v nasprotju z moškimi predstavniki slovenske moderne, v poeziji katerih »se vrstijo provokativni, tipično modernistični opisi ženske in njenega telesa«, je opozorila Alenka Jensterle - Doležal (2017: 89). Odnos slovenskih pesnic do prezentacije erotike se v dvajsetih letih 20. stoletja še ni spremenil.

⁵⁷ Tudi za Legišo (1969: 88) je »/p/odoba te do zadnjega se razdajajoče ženske ljubezni [...] nova projekcija romantičnega ideala [...] odplačilo za nepotešenost«, vendar opozarja še na moško »bridko sladko slo po ljubezenskem dejanju«.

⁵⁸ Ženska se sicer obrača tudi na odsotnega (Pisma II) oziroma pobeglega moškega (Pisma VII).

Michel DÉCAUDIN, 1981: *La Crise des valeurs symbolistes. Vingt ans de poésie française: 1895–1914*. Geneve–Paris: Slatkine. <https://books.google.fr/books?id=fFbdLGPvJWUC&printsec=frontcover&hl=fr#v=onepage&q&f=false> (20. 5. 2024).

Dragica FABJAN, Bojana TOMC, 2014: *Priročni latinsko-slovenski slovar*. Ljubljana: DZS.

Alojz GRADNIK, 1984: *Zbrano delo. Prva knjiga*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Alojz GRADNIK, 1986: *Zbrano delo. Druga knjiga*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Alojz GRADNIK, 2008: *Zbrano delo. Peta knjiga*. Maribor: Študentska založba Litera.

Patricia IZQUIERDO, 2006: La poesie feminine a la belle epoque: l'originalite de Marguerite-Burnat-Provins. *Association des Amis de Marguerite Burnat-Provins*. Boussens: Association des Amis de Marguerite Burnat-Provins. 33–42. <https://www.burnat-provins.ch/ck/ckfinder/userfiles/files/15.pdf> (20. 5. 2024).

Alenka JENSTERLE - DOLEŽAL, 2017: *Ključki od labirinta. O slovenski poeziji*. (Mednarodna knjižna zbirka Zora, 122). Maribor: Univerzitetna založba Univerze.

Luc JOLY, 1995: Peindre pour la vie, à en mourir. La Neuveville. *Association des Amis de Marguerite Burnat-Provins*. La Neuveville: Association des Amis de Marguerite Burnat-Provins. 18–20. <https://www.burnat-provins.ch/ck/ckfinder/userfiles/files/7.pdf> (20. 5. 2024).

Pavel KARLIN, 1923: Marguerite Burnat-Provins: Knjiga za Tebe. *Ljubljanski zvon* 43/9, 186–187. <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-6WV9G2AI> (20. 5. 2024).

Kajetan KOVIČ, 1972: Zapis o Gradnikovi erotiki. *Alojz Gradnik. Eros – Tanatos*. Ljubljana: Državna založba Slovenije. 59–71.

Lino LEGIŠA, 1969: *Zgodovina slovenskega slovstva. VI. V ekspresionizmu in novi realizem*. Ljubljana: Slovenska matica.

Daniel MAGGETTI, 1992: Les amants séparés: quelques notes sur le voyage dans *Le Livre pour toi*. *Association des Amis de Marguerite Burnat-Provins*. Association des Amis de Marguerite Burnat-Provins. 7–11. <https://www.burnat-provins.ch/ck/ckfinder/userfiles/files/5.pdf> (20. 5. 2024).

Jérôme MEIZOZ, 1991: Des corps aux mots: l'impossible érotisme du *Livre pour Toi*. *Association des Amis de Marguerite Burnat-Provins*. Bex: Association des Amis de Marguerite Burnat-Provins et les auteurs. 23–25. <https://www.burnat-provins.ch/ck/ckfinder/userfiles/files/4.pdf> (20. 5. 2024).

Katja MIHURKO PONIŽ, 2014: *Zapisano z njenim peresom: prelomi zgodnjih slovenskih književnic s paradigmo nacionalne literature*. Nova Gorica: Založba Univerze.

Denis PONIŽ, 1982: Trenutki in večnost Gradnikove lirike. *Alojz Gradnik. Pesmi*. Ljubljana: Mladinska knjiga. 221–256.

Novak POPOV, 2003: *Sprehodi po slovenski poeziji*. Maribor: Študentska založba Litera.

Isabelle QUINODOZ, 1988: Bibliographie. *Association des Amis de Marguerite Burnat-Provins*. Bex: Association des Amis de Marguerite Burnat-Provins et les auteurs. 33. <https://www.burnat-provins.ch/ck/ckfinder/userfiles/files/1.pdf> (20. 5. 2024).

Ana TOROŠ, 2008: Knjižne izdaje prevodov. *Alojz Gradnik. Zbrano delo. Peta knjiga*. Maribor: Študentska založba Litera.

Ana TOROŠ, 2013: *O zemlja sladka: kamen, zrno, sok: Alojz Gradnik ter romanski in germanski svet*. (Razprave in eseji, 65). Ljubljana: Slovenska matica.

Franc ZADRAVEC, 1970: *Zgodovina slovenskega slovstva V*. Maribor: Založba Obzorja.

Franc ZADRAVEC, 1999: *Pesnik Alojz Gradnik (1882–1967)*. (Razprave Filozofske fakultete). Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.

Alojzija ZUPAN SOSIČ, 2009: Zadrge odpetih poezij. *V tebi se razraščam. Antologija slovenske erotične poezije*. Ljubljana: Mladinska knjiga. 135–171.

Vita ŽERJAL PAVLIN, 2008: *Lirski cikel v slovenski poeziji 19. in 20. stoletja*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

Vita ŽERJAL PAVLIN, 2017: Slovenkine pesnice. *Slovenka: prvi ženski časopis (1897–1902)*. Ur. Marta Veginella. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 53–65.

Vita ŽERJAL PAVLIN, 2020: Naratološki vidiki lirskocikličnega oblikovanja: ob primeru cikla Josipa Murna »Fin de siècle«. *Primerjalna književnost* 43/1, 175–189.

THE FEMALE VOICE IN GRADNIK'S LOVE POETRY AND IN MARGUERITE BURNAT-PROVINS'S *LE LIVRE POUR TOI*

The presentation of love with a female lyrical subject in the self-insertion poems in Alojz Gradnik's first three collections of poems, *Padajoče Zvezde* (1916), *Pot Bolesti* (1922) and *De Profundis* (1926), earned the author a significant place in the history of Slovenian literature, and its love and erotic poetry. Female erotic sensuality also characterises the poetic work *Le Livre Pour Toi* (1907) by the Franco-Swiss writer and painter Marguerite Burnat-Provins, translated by Gradnik – namely the edition with a preface, first published in Paris in 1909. The translation, entitled *Knjiga za Tebe*, was published in Ljubljana in 1923. According to the researcher Ana Toroš, Gradnik's legacy provides no information regarding the origin of the translation of this book, nor is it clear what motivated him to translate it. Also, it is unclear whether he was already familiar with it as he wrote his poems, published in *Padajoče Zvezde*. The latter possibility of Gradnik's acquaintance with the poet's book, however, seems most likely. In 1920, when Gradnik began his new job in Belgrade, a Serbian translation of this work was published, so he might have come across the book there. Gradnik must have been particularly attracted to the boldness of Burnat-Provins' erotic poetry, as the female lyrical subject of his poems expresses, as he says, what he wanted to hear from a woman, but what she never said to him. Gradnik's depiction of female eroticism has often been interpreted as the woman's unconditional surrender to the man, and this is what attracted Gradnik to Burnat-Provins' work. However, close examination of the motifs of female passion and devotion, especially those common to both authors ("drain me out", "frenzied blood" and the motif of love after death), reveals that such an interpretation of both, Gradnik's poetry with a female lyrical subject and Burnat-Provins' poetry, is too narrow. It implies female passivity, subordination and male superiority in an erotic relationship, ignoring the active aspect of female sexual desire addressed by both authors. This is implied by Gradnik himself with the image of the man as a "cloud" (in the poem *To the Cloud*), although he portrayed the male and female in the erotic relationship in a similar way (for example

in the poems Dew Drops and You Glow and Burn, in which the lyrical subject is most likely a man). Earlier interpretations do not mention the social background of the poetic theme of the erotic deprivation of both sexes. It is only death that frees the woman from social conventions. It was only in the fifth poem of the De Profundis cycle (from the third collection) that Gradnik pointed out that an unmarried woman's (socially expected, demanded) erotic unresponsiveness could conceal a desire that was difficult to control.
